

Станіслав Черкасов,¹

*аспірант кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин
Запорізького національного університету*

ПРОТОКОЛИ ПРОТЕСТАНТСЬКИХ СИНОДІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РЕФОРМАЦІЇ В ПОЛЬЩІ XVI–XVII СТ.

Охарактеризовано документальний комплекс синодальних протоколів як складову частину джерельної бази з історії польської Реформації. Проаналізовано інформаційний потенціал, ступінь репрезентативності та політематичність змістовного наповнення досліджуваного виду джерел, окреслено експертний внесок дослідників до проведення їх наукової розробки.

Ключові слова: *Реформація, протестантизм, Польське королівство, історичне джерело, синод, протокол, документальний комплекс.*

Протестантська Реформація становить комплексне суспільно-політичне явище, у якому закладені ідеологічні, соціальні, політичні та економічні детермінанти трансформаційних зрушень епохи раннього нового часу. Виступаючи невід'ємною складовою історії Східної Європи XVI–XVII ст., Реформація в Польщі сформувала регіональну модель свого розгортання, відмінну від західноєвропейських зразків. Аналіз документального матеріалу цього періоду дає змогу не тільки реконструювати її перебіг, але і визначити масштаб, характер і межі впливу реформаційних перетворень у їх просторово-темпоральних параметрах.

Висвітлюючи стан розробки досліджуваного питання в історіографії, зазначимо, що звернення до текстів синодальних протоколів є обов'язковим елементом практично всіх робіт, присвячених історії польського реформаційного руху. Широке використання цієї групи документів є характерною ознакою праць С. Кота, Я. Тазбіра, В. Урбана². Незважаючи на високий ступінь інформативності, синодальні акти тривалий час не були предметом комплексних, спеціальних історичних та джерелознавчих досліджень. Вагомий внесок до публікації джерел з історії Реформації в Польщі здійснила дослідниця М. Сіпайло³. Проте необхідно констатувати практичну відсутність ґрунтового аналізу інформативних можливостей цієї групи документів не тільки в рамках вітчизняної, але і польської історіографії. Метою даної статті є характеристика протоколів протестантських синодів в Польщі XVI–XVII ст. як складової частини джерельної бази з історії польської Реформації.

Перші етапи становлення польського реформаційного руху відображають переважно зовнішні свідчення про початок поширення протестантизму в Польщі, серед яких чільне місце займають акти королівської влади. Спрямовані проти експансії та розвитку Реформації, королівські едикти фіксували процес її генезису, шляхи та масштаб поширення відповідно до характеру застосованих

запобіжних заходів. Поява документального матеріалу протестантського походження датується початком 50-х рр. XVI ст. і є прямим наслідком оформлення організаційної структури релігійних громад. Оскільки вищу владу в протестантській церковній організації здобуває синод, саме його рішення та постанови отримують юридичну силу, а результати засідань належним чином протоколюються. За адміністративно-територіальним підпорядкуванням протестантські синоди розподілялись на дистриктові, провінційні та генеральні. Останні володіли вищою адміністративною юрисдикцією та іноді набували міжконфесійного характеру. Так, статус генеральних належить синодам, проведеним у Кшьонзі (13–19. 09. 1560 р.), Владзиславі (21–25. 09. 1561 р.; 19–20. 06. 1583 р.), Кракові (29. 09. – 01. 10. 1573 р.; 07. 05. 1576 р.; 21. 09. 1579 р.), Пьотркові (1–3. 06. 1578 р.), Баранові (03. 05. 1604 р.), Белжичах (19–24. 09. 1613 р.).

Загальний масив збережених синодальних протоколів становить лише частину оригінальних матеріалів, значну кількість яких було втрачено. Понесені втрати не в останню чергу пов'язані із навмисним знищенням католицькою шляхтою документів, які засвідчували відступ від церкви їх предків та дискредитували репутацію шляхетського роду, бездоганність якої відстоювалась. Разом з тим суттєвий вплив на документування синодальних засідань здійснювали внутрішні чинники. Так, після смерті лідера польського кальвінізму Я. Ласького у 1560 р. організаційна структура протестантських громад зазнала суттєвих трансформацій. Догматичні суперечки, раніше стримувані високим особистим авторитетом реформатора, набувають загрозливого характеру, порушуючи як регулярність проведення синодів, так і традицію їх протоколювання. Суттєво позначився на стані джерельної бази розкол кальвіністського табору 1562–1565 рр. та його розпад на так звану Меншу церкву (лат. *Ecclesia Minor*), представлену новоутвореною течією польських братів, та Більшу церкву (лат. *Ecclesia Maior*), яка продовжувала сповідувати догмати класичного кальвінізму. Іноді брак джерел про синодальні рішення поступається появі їх текстової варіативності. Наприклад, опис ходу засідання генерального Сандомирського синоду від 9–14 квітня 1570 р. дійшов до нас у трьох версіях. Наявність альтернативних точок зору дає можливість проведення компаративних досліджень.

Незважаючи на те, що до наших днів не збережено протоколи краківських синодів, регіон Малопольщі є найбільш репрезентативно представленим у загальній кількості тих джерел, які знаходяться у нашому розпорядженні. Окремі протоколи були зібрані й частково систематизовані кальвіністським теологом і дослідником польської Реформації А. Венгерським (1600–1649 рр.). Отримані матеріали були використані істориком для написання узагальнюючої праці під назвою «*Systema historico-chronologicum ecclesiarum Slavonicarum per provincias varias*»⁴, причому деякі фрагменти рукописів XVII ст. були включені до тексту книги майже без змін, із мінімальним ступенем авторського втручання. Акти ранніх малопольських синодів містить віднайдену у Слуцьку в 1873 р. рукописна книга, яка зараз зберігається у фондах Головного Архіву Давніх Актів у Варшаві⁵.

До власності архіву належать також 3 книги Люблінського дистрикту, перша з яких охоплює синоди 1560–1638, друга – 1636–1676, третя – 1676–1731 рр. і кодекс малопольських синодів. Частина архівних документів, пов'язаних із діяльністю чеських братів на польській території, було передано у 1842 р. з Варшави до Праги. Решту рукописів було вивезено у 1944 р. до Німеччини. Віднайдені після закінчення Другої світової війни, деякі документи були повернені до Польщі і поміщені на зберігання до Воєводського державного архіву у Познані, окремим зібранням під назвою «Akta braci czeskich». На сьогодні, переважна більшість протестантських актів знаходиться у складі фондів таких польських наукових установ, як Національна бібліотека, Бібліотека Варшавського університету, Головний Архів Давніх Актів (Варшава), Бібліотека Рачинських (Познань), Бібліотека Ягеллонського університету (Краків).

Спроби кодифікації синодальних протоколів здійснювались вже на етапі їх створення. Як приклад наведемо один із найбільш раних відомих нам документальних зводів, який зберігається у зібраннях Бібліотеки Рачинських (Biblioteka Raczyskich, Poznac)⁶. Рукопис являє собою книгу 21416,5 см. із проведеною фоліацією та пагінацією (716 s.; 362 k.). На першу сторінку винесено назву книги у формулюванні «Acta fratrum Bohemorum cum ecclesiis Minoris Poloniae ab a. D. 1555 etc., quo anno primum sese mutuo coniunxerunt in conventu Cosminecensi etc.» Нижче подано зміст, який складається з 18 позицій:

- 1) Brevis annotatio eorum, quae Cosminecensem conventum antecessere – S. 1–5.
- 2) Acta conventus Cosminecensis, in quo ecclesiae Minoris Poloniae fratribus sese coniunxerunt etc. a. D. 1555 circa festum Bartholomaei. – S. 5–58.
- 3) Peregrinatio Ioannis Nigrani etc. et Ioannis Laurentii cum aliis in legatione fratrum ad ducem Prussiae a. D. 1555. – S. 59–106.
- 4) Censura Cracoviensium de Confessione fratrum et responsio fratrum ad censuram illiam a. 1556. – S. 107–122.
- 5) Acta legationis ad synodum Pinczoviensem a. D. 1556. – S. 123–153.
- 6) Tentatio Ioannis Laurentii. – S. 153–154.
- 7) Acta legationis fratrum ad Polonos Minores in Wladzislaw a. D. 1557. – S. 155–222.
- 8) Acta circa conventum Goluchoviae a Polonis Minoribus indictum, ad quem fratres legatos suos miserunt, ipsi vero Poloni sese non praesentarunt etc. a. 1557. – S. 223–259.
- 9) Colloquium fratrum cum d. Francisco Lismanino Tomicis a. D. 1577. – S. 259–276.
- 10) Acta circa conventum in Chodecz a Polonis Minoribus indictum, ad quem tamen ipsi non venerunt a. D. 1558 Februarii die 8. – S. 277–292.
- 11) Censura sive iudicium professorum et theologorum ecclesiarum Helveticarum de Confessione et Apologia fratrum. Scriptum ad doctorem Franciscum Lismaninum in Poloniam a. 1557. – S. 293–314.
- 12) Acta colloquii Lipnicensis in Moravia a. D. 1558 Octobris 27. – S. 315–340.
- 13) Acta legationis fratrum in synodo KsiNeinensi, quae convocata fuit a. D. 1560. – S. 341–384.
- 14) Acta Buëneniensis colloquii fratrum Bohemorum cum Polonis Minoribus a. D. 1561, Junii die 16. – S. 385–436.

- 15) Acta fratrum cum Polonis Minoribus circa editionem confessionis, inde colloquium Cracoviense cum catholicis et triteistis a. D. 1563. – S. 437–492.
- 16) Acta legationis ad Minores Polonos per Georgium Israelem sub finem a. D. 1556 et initium 1557. – S. 493–502.
- 17) Listy 1557. – S. 705–712.
- 18) Listy 1565. – S. 713–716.

Аналіз змісту рукопису наочно демонструє характерні особливості польських синодальних кодексів, до яких належить об'єднання різнорідних за типом матеріалів, використання поряд з латинською старопольською мови написання, дотримання хронологічного принципу впорядкування текстів. Значну інформативну цінність становить перелік учасників синоду, який є обов'язковим елементом протокольних записів і є пріоритетним джерелом інформації з дослідження соціального складу реформаційного руху. Розподіл тексту на окремі параграфи проводився в одних випадках за проблемним принципом, в інших – за календарним. Потреби протестантських громад викликали необхідність друкування деяких актів синодальних рішень вже у другій половині XVI ст.

Значна історична цінність обумовила початок наукової публікації збережених протоколів протестантських синодів та їх фрагментів. Певну частину документів, зібраних переважно у архівних та бібліотечних фондах Познані, було включено до тексту робіт польського дослідника Й. Лукашевича. На жаль, редакційний рівень цих текстів не відповідає сучасним вимогам до видання джерел такого типу і є досить низьким. Віднайдені у Слуцьку синодальні протоколи опублікував у додатках до своєї праці «История Реформации в Польше» російський історик М. Любович.

Масштабність задуму вирізняла ініціативу фахівця з історії Реформації Г. Мерчінга, який запланував на початку XX ст. видання повного корпусу документів з історії польської та литовської Реформації під назвою «Monumenta Reformationis Polonicae et Lithuanicae – Zbiór pomników reformacji kościoła polskiego i litewskiego». Попередньо запланованим було видання 12 серій, які складались із окремих зошитів. Для синодальних протоколів було відведено всі серії з другої по дев'яту, зокрема друга серія мала містити акти синодів XVI ст., третя – генеральних синодів XVII ст., четверта – провінційних литовських, п'ята – провінційних малопольських, шоста – великопольських, а серії з сьомої по дев'яту були призначені для публікації дистриктових синодів означених провінцій. Перший зошит першої серії був виданий у 1911 р., а двома роками пізніше вийшли зошити серії IV і X – «Spis synodów i sesji prowincjalnych Jednoty litewskiej z lat 1611–1613». Синодальні протоколи були представлені лише одним зошитом, виданим вже під час Першої світової війни у Варшаві у 1915 р. – «Akta synodów prowincjalnych Jednoty litewskiej z lat 1611–1625». Публікація останнього фактично поставила крапку у проєкті створення корпусу документів «Monumenta Reformationis», який так і не був до кінця реалізований. Початок Другої світової війни став на перешкоді втілення у життя планів польського історика С. Кота щодо відновлення видання протоколів. Збір, систематизацію та публікацію значного масиву актів протестантських синодів здійснила лише у другій половині XX ст. історик Марія Сіпайло за підтримки адміністрації Бібліотеки Вар-

шавського університету з 1966 по 1990 рр. Остання, ставши правонаступницею фондів розформованих під час німецької окупації Польщі бібліотек, отримала у своє розпорядження достатньо велику частку протестантських синодальних рукописів. Завдяки запровадженню спеціальної програми, фінансування якої було розпочате вже у 1958 р., співробітникам Варшавського університету вдалось зібрати фотокопії рукописів з інших польських і навіть закордонних архівосховищ та бібліотек. Результатом дослідницької роботи стало багатотомне археографічне видання, яке охоплює період з середини XVI по першу третину XVII ст. і складається з чотирьох томів, перший з яких містить матеріали засідань синодів 1550–1559 рр., другий – 1560–1570 рр., третій – протоколи малопольських синодів, які відбувались протягом 1571–1632 рр., четвертий – великопольських 1562–1632 рр.

Інформативні можливості зазначеної групи джерел є достатньо високими. Протоколи протестантських синодів виступають не лише своєрідною хронікою польської Реформації, але і містять значний обсяг даних про сучасний їм соціокультурний контекст. Наведене твердження яскраво ілюструє відображення синодальними текстами актуальних суспільно-політичних проблем поточного часу, які стали предметом активних дискусій учасників протестантських зібрань. Так, вже на спільному синоді кальвіністів та чеських братів 1547 р. було поставлене питання про правомірність примусового залучення селян до відвідування протестантських зборів. Тему відношення до селян було порушено на кальвіністському синоді у Владзиславі 1558 р. Третім пунктом, запропонованим до загального розгляду, стало обговорення проблеми поведження з підлеглими⁷. Як наслідок, синодом були рекомендовані до впровадження мінімальні для традицій того часу розміри панщини, які не мали перевищувати двох днів з одного лану на тиждень. Прийняте рішення було додатково підтвержене під час проведення малопольського синоду кальвіністів у 1563 р.⁸ Особливу увагу до селянського питання було приділено на синодах польських братів. Аріанські міністри, переважно міщанського походження, наполягали на недопустимості використовувати християнином чужу працю. Так, у жовтні 1568 р. на синоді польських братів у Пелшниці Гжегож Павло і Мартін Чехович звернулися до присутніх шляхтичів із закликом припинити знуцання над підлеглими селянами і розподілити з ними своє майно⁹.

Передбачувана перемога у цій полеміці прихильників існуючого суспільно-політичного устрою, забезпечена чисельною перевагою шляхти у складі аріанських громад, остаточно закріпилась наприкінці XVI ст. Єдиним загально-схваленим компромісом між віросповідним ідеалом і суспільними реаліями стало визнання необхідності кращого за існуюче поведження з підлеглими селянами і засудження знуцання над ними. Показовим в цьому відношенні є заповіт магната-аріанина Кішки, який зобов'язував своїх спадкоємців лояльно ставитися до підлеглих селян і не примушувати їх до виконання нових повинностей, окрім тих, що були традиційно встановлені.

До часто обговорюваних під час синодальних засідань тем належать проблеми адміністрування діяльності протестантських друкарень в Польщі.

Важливість функцій, які виконувало книгодрукування у життєдіяльності польських протестантських громад, чітко відстежується у текстах багатьох синодальних протоколів. Питання, пов'язані із організацією контролю за видавничою справою, були вперше порушені на Пінчовському синоді 1556 р. у формі вимоги рядових членів громад оцінити існуючу релігійну літературу щодо відповідності догматичним засадам кальвінізму¹⁰.

Процедура синодального контролю за змістом друкованих протестантами видань була викликана необхідністю попередити внутрішні догматичні розколи, зміцнити організаційну структуру конфесій через уніфікацію догматичних поглядів. Друкування тексту часто виконувалось не стільки з метою його тиражування, скільки заради чіткої дослівної фіксації його змісту, попередження щодо внесення змін і викривлень, які неминуче виникали при його усному чи навіть рукописному відтворенні. Саме такі функції друку мотивували прийняття серії синодальних постанов. Проте функція синодального контролю за книгодрукуванням не вичерпувалась перевіркою догматичних засад виданих книг. Значну увагу було приділено нагляду за дотриманням орфографічних і лексикографічних норм в текстах, особливо польськомовних видань. Виявлені помилки систематично виправлялись. Зокрема, познанський синод 1582 р. розглядав питання про внесення виправлень до польського тексту канціоналу чеських братів¹¹. Рішення про стилістичне корегування польськомовних релігійних творів було прийняте на глухівському синоді 1599 р.¹² Свідченням того, яке важливе значення надавалось польській мові в протестантському книгодрукуванні є численні рішення синодальних засідань. Наприклад, синод у Болеславі в 1614 р. зобов'язав усіх членів громади чеських братів використовувати катехізис виключно у польськомовному перекладі¹³. На початку XVII ст. поширюється практика призначення на синоді осіб, відповідальних за переклад релігійної літератури на польську мову.

Прийняття акту Варшавської конфедерації 1573 р. висунуло на порядок денний синодальних засідань проблему визначення меж релігійної толерантності, можливості реалізації головних засад досягнутої домовленості, її практичний та теоретичний контекст. Разом з тим одним із найбільш актуальних питань стає характер взаємовідносин між різними протестантськими конфесіями, наслідки Сандомирської угоди 1570 р., прояви внутрішньо-конфесійного сепаратизму. Поступово, із наступом контрреформації, кількість проведених генеральних синодів неухильно зменшується. Зазнають змін як тематика обговорюваних проблем, так і організація синодальних засідань. У середовищі протестантських громад все більшої ваги набувають світські особи, які перебирають на себе практично всі адміністративні функції.

Окрім безпосередньо релігійного аспекту, одночасно із відтворенням історії еволюції структурної організації протестантських громад, фіксацією головних догматичних розбіжностей між ними, синодальні акти зберігають свідчення про найбільш гострі суспільно-політичні проблеми свого часу та інтерпретацію різних точок зору на їх вирішення. Протоколи можуть слугувати підставою для дослідження соціального складу польського протестантизму XVI–XVII ст.,

географію його поширення, напрями та головні форми політичної, просвітницької та місіонерської діяльності протестантів. Використання польської мови для оформлення деяких протоколів значною мірою розширює документальний комплекс пам'яток старопольських текстів.

Таким чином, ретельний аналіз значного масиву фактологічного матеріалу актів протестантських синодів надає змогу реконструювати перебіг польської Реформації та виявити вузлові аспекти суспільно-політичних трансформацій в Польщі XVI–XVII ст., скорегувавши їх оцінку. Перебуваючи на вістрі соціокультурних процесів, протестантські синоди акумулювали найбільш актуальні проблеми поточного історичного моменту, зафіксували широкий спектр суспільних настроїв, що, за умови кваліфікованого використання, дасть змогу значно збагатити інформаційний ресурс польської медієвістики в цілому та досліджень з історії польського реформаційного руху зокрема.

- 1 Автор складає подяку Інституту Інтердисциплінарних досліджень Варшавського університету «*Artes Liberales*», наукове стажування при якому надало можливість зібрати матеріали для написання цієї статті.
- 2 Kot S. *Socinianism in Poland: the Social and Political Ideas of the Polish Antitrinitarians in the Sixteenth and Seventeenth Centuries* / S. Kot ; translated from the polish by Earl Morse Wilbur. – Boston: Star King Press, 1957. – 227 p.; Tazbir J. *Reformacja w Polsce: szkice o ludziach i doktrynie* / Janusz Tazbir. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1993. – 234 s.; Urban W. *Chłopi wobec Reformacji w Malopolsce w drugiej połowie XVI w.* / Wacław Urban; Polska Akademia Nauk, Oddział w Krakowie, Komisja Nauk Historycznych. – Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1959 – 320 s. – (Prace monograficzne; t. 3). – Bibliogr.: s. 270–286.
- 3 Akta synodów różnowierczych w Polsce = Acta synodalia ecclesiarum Poloniae Reformatarum: [w 4 t.] / oprac. Maria Sipayfő; Biblioteka uniwersytecka w Warszawie. – Warszawa: Wydawnictwa uniwersytetu Warszawskiego, 1966. – T. 1: (1550–1559). – 1966. – 378 s.: tabl. – Bibliogr.: s. 371–375.; Akta synodów różnowierczych w Polsce = Acta synodalia ecclesiarum Poloniae Reformatarum: [w 4 t.] / oprac. Maria Sipayfő; Biblioteka uniwersytecka w Warszawie. – Warszawa: Wydawnictwa uniwersytetu Warszawskiego, 1966. – T. 2: (1560–1570). – 1972. – 413 s.: tabl. – Bibliogr.: s. 407–410.; Akta synodów różnowierczych w Polsce = Acta synodalia ecclesiarum Poloniae Reformatarum: [w 4 t.] / oprac. Maria Sipayfő; Biblioteka uniwersytecka w Warszawie. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe uniwersytetu Warszawskiego, 1966. – T. 3: (Malopolska 1571–1632). – 1983. – 691 s.: tabl., mapa złoż. – Bibliogr.: s. 680–683.; Akta synodów różnowierczych w Polsce = Acta synodalia ecclesiarum Poloniae Reformatarum: [w 4 t.] / oprac. Maria Sipayfő. – Warszawa: Wydawnictwa uniwersytetu Warszawskiego, 1966. – T. 4: (Wielkopolska 1571–1632). – 1997. – 502 s.: ilust., tabl. – Bibliogr.: s. 477–480.
- 4 Regenvolscius A. *Systema historico-chronologicum ecclesiarum Slavonicarum per provincias varias* / Adrianus Regenvolscius. – Utrecht: Bibliopole, 1652. – 502 s.
- 5 AGAD (Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa). – Dep. Wil. – Ks. 38.
- 6 B.R. (Biblioteka Raczyńskich, Poznań). – Ks. 50. – Acta fratrum Bohemorum cum ecclesiis Minoris Poloniae.
- 7 Synod we Włodzławiu 4–15. IX. 1558 r. // Acta synodów różnowierczych w Polsce = Acta synodalia ecclesiarum Poloniae reformatarum: [w 4-ch t.] / oprac. Maria Sipayfő; Biblioteka uniwersytecka w Warszawie. – Warszawa, 1966. – T. 1. – S. 265–282.

- 8 Constitutiones Vladislaviensis synodi anno Domini 1563 die 22 lunii approbatae // Acta synodów różnowierczych w Polsce = Acta synodalia ecclesiarum Poloniae reformatarum: [w 4-ch t.] / oprac. Maria Sipayłto; Biblioteka uniwersytecka w Warszawie. – Warszawa, 1983. – T. 3. – S. 10–11.
- 9 Synod w Pęsznicy X 1568 r. // Acta synodów różnowierczych w Polsce = Acta synodalia ecclesiarum Poloniae reformatarum: [w 4-ch t.] / oprac. Maria Sipayłto; Biblioteka uniwersytecka w Warszawie. – Warszawa, 1966. – T. 2. – S. 220–221.
- 10 Acta legationis ad synodum Pinczoviensem A. D. 1556 // Acta synodów różnowierczych w Polsce = Acta synodalia ecclesiarum Poloniae reformatarum: [w 4-ch t.] / oprac. Maria Sipayłto; Biblioteka uniwersytecka w Warszawie. – Warszawa, 1966. – T. 1.: (1550–1559) – S. 66–78.
- 11 Synodus fratrum ministrorum Posnaniae A. D. 1582, lunii die 22. // Acta synodów różnowierczych w Polsce = Acta synodalia ecclesiarum Poloniae reformatarum: [w 4-ch t.] / oprac. Maria Sipayłto; Biblioteka uniwersytecka w Warszawie. – Warszawa, 1997. – T. 4.: (Wielkopolska 1569–1632) – S. 78–84.
- 12 Goluchoviae convocatio seniorum A. D. 1599, Iñnuarii 2. // Acta synodów różnowierczych w Polsce = Acta synodalia ecclesiarum Poloniae reformatarum: [w 4-ch t.] / oprac. Maria Sipayłto; Biblioteka uniwersytecka w Warszawie. – Warszawa, 1997. – T. 4.: (Wielkopolska 1569–1632) – S. 154–157.
- 13 Synod w Bolesławiu 1614 r. // Acta synodów różnowierczych w Polsce = Acta synodalia ecclesiarum Poloniae reformatarum: [w 4-ch t.] / oprac. Maria Sipayłto; Biblioteka uniwersytecka w Warszawie. – Warszawa, 1997. – T. 4.: (Wielkopolska 1569–1632) – S. 260.

Василь Менько,

*викладач кафедри давньої історії України
та спеціальних історичних дисциплін
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка*

ПРОБЛЕМА ПОХОДЖЕННЯ ЦЕРКОВНИХ БРАТСТВ УКРАЇНИ ТА БІЛОРУСІ У ПРАЦЯХ ПРЕДСТАВНИКІВ РОСІЙСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ (50-ТІ РОКИ XIX – ПОЧ. ХХСТ.)

Проаналізовано науковий доробок та внесок істориків російської історичної школи другої половини XIX ст. у вивчення проблеми походження церковних братств України та Білорусі. Висвітлено особливості розвитку історіографії в контексті тогочасних умов розвитку, показано основні напрямки та досягнення.

Ключові слова: братства, митрополія, церква.

Феномен церковних братств – релігійних мирянських організацій України та Білорусі ранньомодерної доби (XVI–XVIII ст.) – завжди притягував увагу